

Acil Sağlık Hizmetleri

Doç. Dr. Semih Korkut

1973 yılında Balıkesir'in Narlı ilçesinde doğdu. Trakya Üniversitesinden 1998 yılında mezun oldu. 2012'de Düzce Üniversitesinde Acil Tıp ihtisasını tamamladı. Uşak, Düzce ve İstanbul illerinde çeşitli görevlerde bulundu. Lütfi Kırdar Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Bağcılar Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile Çam ve Sakura Şehir Hastanesinde eğitim sorumlusu olarak çalıştı. İl Ambulans Servisi Başhekimliği İstanbul Acil Başkanlığı ve Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü görevlerini yürüttü. 2024-2025 yıllarında İstanbul Medipol Üniversitesinde Genel Sekreterlik yaptı.

Yazının keşfinden hatta insanlığın başlangıcından bugüne değin tarihin en güçlü dürtüsü olan hayatta kalma arzusu dolayısıyla insanlar kendi kendilerine çeşitli tedavi yöntemleri geliştirmeye çalışmıştır. İnsanın savunmasız olduğu doğa şartlarında pek çok çeşit yaralanma vakası bulunduğundan, kendiliğinden bir gelişim gösteren tıbbın yanı sıra zaman içinde Acil Sağlık Hizmetlerinin bir bilim dalı hâline gelmesine neden olmuştur.

Acil hastalık ve yaralanma hâllerinde alanında özel eğitim almış ekipler tarafından tıbbi araç ve gereç desteği ile olay yerinde, nakil sırasında, sağlık kurum ve kuruluşlarında sunulan tüm sağlık hizmetleri olarak tanımlanan (1) Acil Sağlık Hizmetleri, Eski Mısır, Eski Yunan ve Roma uygarlıklarında savaşan askerlerin bakımı ve taşınmasını sağlamak amacıyla geliştirilen çeşitli araçlardan biri olarak ortaya çıkmıştır (2). Aynı neden, Orta Çağ'a gelindiğinde Haçlı Seferleri sırasında da varlığını sürdürmektedir (3). Yaralıların taşınması amacıyla istinaden Dominique Jean Larrey tarafından Fransız Devrimi -Napolyon Savaşları- sırasında tasarlanan hafif at arabaları sayesinde yaralıları sınıflandırılarak cephenin gerisine nakledilmiştir. Triyaja ilişkin bu ilkel görünüm, Kırım Savaşı'yla (1853-1856) modern veçhesine kavuşmaya başlamıştır. Florence Nightingale'in Kırım Savaşı'ndaki çalışmaları, modern hemşireliğin ve Sahra Hastanelerinin temellerini atarken (4) sivil toplum alanında da St. John Ambulance Derneği (1877), Kızıl Haç (1863) ve Kızılay (1868) gibi kuruluşlar, acil müdahale kapasitesinin artırılmasına katkıda bulunmuştur. Bundan birkaç yıl sonra Amerikan İç Savaşı (1861-1865) sırasında da Cerrah Jonathan Letterman tarafından kurulan kademeli tahliye zinciri ile ambulans birlikleri standart hâle gelmiş ve yaralıların savaş alanından

sistemli biçimde çekilip uygun basamakta bakım görmeleri sağlanmıştır (5). Kronolojik olarak modern triyaj sistemine Larrey'nin hızlı tahliye modeli temel olsa da sistem, Nightingale'in hijyen ve kurumsallaşmış bakım ilkeleriyle güçlenmiş, İç Savaş sonucunda da lojistik ve örgütlenme boyutu bakımından kalıcılaştırmıştır. Bu üç boyut, modern triyajın tarihsel ve kurumsal omurgasını oluşturmaktadır.

Lojistik ve örgütlenmenin modern triyajın bir ayağı olduğu bu ilkel durumda ilk ambulans sistemi 1887 yılında kara ambulansı olarak Londra'da kurulsa da (6) lojistik ve örgütlenmeye dayalı unsuru tamamlamak üzere diğer ambulans türleri de önem arz etmektedir. İlk kez hava ambulans teriminden Verne (1886)'nin bir romanında balon ambulans olarak bahsedilmiş olsa da hava ambulansının ilk örneği Birinci Dünya Savaşı'na tekabül etmektedir (7). Diğer bir ambulans türü olan deniz ambulansının ise her ne kadar ilkel örneği deniz hastanesi olarak 1608 yılında İngiliz Kraliyet Donanmasında görülmüş olsa dahi (8) tam anlamıyla bir deniz ambulansı olarak erken ve iyi bir kanıta dayanan örneği Londra'da kaydedilmiştir (9).

Modern triyajın kurumsal ve tarihsel temellerini kuran; kara, hava ve deniz ambulansından oluşan hastane öncesi acil sağlık hizmetleri, ilk kez 1966'da ABD tarafından geliştirilen bir uygulama neticesinde hastanede özel bir alana konuşlanan ve acil hastalara hizmet veren bir birim niteliğine kavuşmuştur (14). Başlangıç itibarıyla acil serviste hizmet veren hekimler çeşitli branşlara sahipken ABD'de 1961 yılında acil tıp uzmanlığının kurulmasıyla birlikte acil servislerde acil tıp uzmanları yer almaya başlamıştır (10). Hastane öncesi sistemdeki değişiklik, acil servisin hastane içinde bir birim hâline gelmesinin dışında bir başka ve daha önemli bir değişiklikten etkilenmiştir.

Asıl büyük değişiklik, 1937'de Birleşik Krallık'ta 999 hattının acil durum çağrıları almasıyla yaşanmıştır (11). Türkiye'de ise bu değişikliğin karşılığı 1995 yılında 112 Acil Yardım ve Kurtarma Hizmetleri sisteminin kurulmasıdır (12). Mevzuatla birlikte tüm acil çağrıları tek bir iletişim numarasında toplanmıştır. Başta büyük iller olmak üzere bu çağrıları alan, değerlendiren ve ambulansın sevkini sağlayan komuta kontrol merkezleri oluşturulmuştur. Çağrı merkezleri altyapısının yanı sıra sisteme yeni ambulanslar da dâhil edilmiştir. Önceki yıllarda ambulans hizmetleri yıllarca belediye, hastane, köy hizmetleri, devlet demiryolları ve sosyal sigortalar kurumu gibi kurumlarca yapılmış ve standardize edilememiştir fakat 2000 yılında yürürlüğe giren 24046 sayılı yönetmelik sayesinde bir standardizasyon oluşmuştur (1). Yönetmelikten önce genellikle oksijen tüpü ve basit ilk yardım çantası içeren ambulanslar, yönetmelikle beraber çok daha donanımlı bir boyut kazanmışlardır. Diğer yandan ilk dönemde ambulans personeli doktor, yardımcı sağlık personeli ve şoförden oluşuyorken 2004'e gelindiğinde paramedik ve acil tıp teknisyenleri atamasıyla kadroda değişim yaşanmıştır (13).

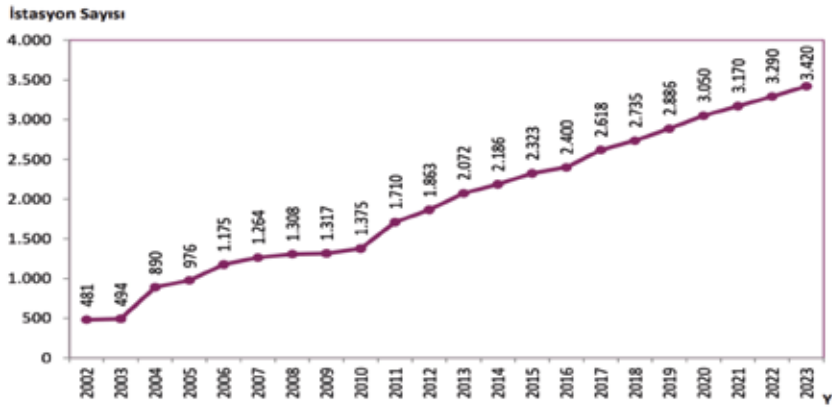
Yönetmelik uyarınca yaşanan değişimler arasında kara ambulansını olduğu kadar hava ve deniz ambulansını etkileyen unsurlar da bulunmaktadır. Envanterinde bulunan iki adet CN 235 Casa Tipi uçaklar aracılığıyla yaralı taşıyan ve yoğun bakım ihtiyaçlarını karşılayabilen tıbbi donanımlarla modernize edilmiş hava ambulansları uzun yıllar boyunca Türk Hava Kuvvetleri tarafından sağlanmış olsa da (14) 2008 yılındaki bir hizmet alımı sonucunda Sağlık Bakanlığına bağlı iki Helikopter Ambulans, Ankara ve İstanbul'da faaliyet göstermiştir (15). Bununla birlikte ilk kez 2010 yılında Ankara Esenboğa Havalimanı'nda konuşlanan 1 adet Hawker 900 XP turbojet ve 1 adet

Beechcraft King Air 350 turboprop tam donanımlı ambulans uçak vasfıyla hizmet vermiştir (16). Hava ambulansındaki gelişmelerin yanı sıra Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü tarafından 2007 yılında dört adet hızlı deniz botu ambulans hâline getirilip deniz ambulansı olarak kullanılmaya başlandığı bir değişim yaşanmıştır. Sarıyer/İstanbul, Marmara Adası/Balıkesir, Merkez ve Gökçeada/Çanakkale ise deniz ambulanslarının kullanıldığı yerler olarak öne çıkmaktadır (17). Bu örnekler Acil Sağlık İstasyonları olup hastane öncesi acil sağlık hizmetleri sistemi donanım açısından Avrupa standartları ile eş değer durumdadır.

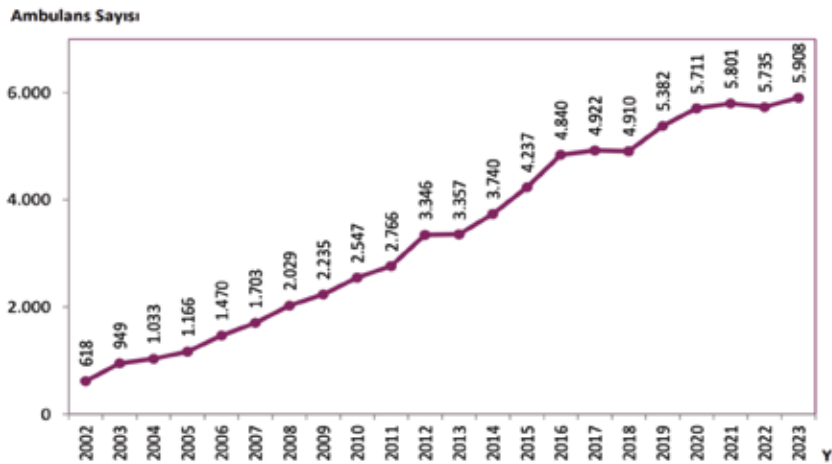
Türkiye'deki acil sağlık hizmetlerinin Avrupa standartları açısından sahip olduğu ve unutulmaması gereken bir diğer unsur da 1999 Gölcük Depremi sonrasında bölgede tıbbi yetersizlikler olduğu düşünülerek acil sağlık kurtarma yapısı tesis etme amacıyla organize edilmeye başlayan Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleridir (UMKE). 2003 yılında Acil ve Afetlerde Sağlık Hizmetleri Daire Başkanlığı tarafından yürütülen "Afetlerde Sağlık Organizasyonu Projesi" kapsamında Bursa'da eğitim düzenlenerek Bakanlığa bağlı gönüllü

kimselerden oluşan bir kurtarma örgütü olarak faaliyet gösteren UMKE'nin (18) kurulmasındaki amaç, afete maruz kalmış kişilere doğru ve çabuk müdahale etmek, ölü ve yaralı sayısını kabul edilebilir düzeye indirmektir (19). Ekip kurulumu kurulmaz ilk görevini 2003 yılındaki İran Bam Depremi'nde icra etmiştir (20). Ekip, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün "Acil Medikal Ekipleri Verifikasyonu" sürecini başarıyla tamamlayarak 2021 yılında EMT Tip 2 Standartlarına kabul edilmiş (21) ve böylece uluslararası alanda tescillenerek dünya standartlarında örnek teşkil edecek bir kurtarma ekibi olmuştur.

Kara, hava ve deniz ambulansları ile UMKE gibi atılımlar, altyapı yatırımlarıyla birleşerek Acil Sağlık İstasyonu sayısının 3.400'e ve Acil Yardım Ambulansı sayısının 5.900'e (22) çıkması sonucunda hastane öncesi acil sağlık hizmetlerinden belirgin bir kopuş ve modern acil sağlık hizmetlerinde kurumsal bütünlük sağlanmıştır. Teknolojik gelişmelere de bağlı olan acil sağlık hizmetleri bir yönüyle toplumun bireye verdiği değeri gösterirken diğer yönüyle de medeniyet seviyesine dair imalarda bulunur ve bu bakımdan Türkiye hatırı sayılır bir konumdadır.

Şekil 1. Yıllara göre Acil Yardım istasyon sayısı, Sağlık Bakanlığı (23)

Şekil 2. Yıllara göre ambulans sayısı, Sağlık Bakanlığı (23)

Kaynaklar

- 1) Resmi Gazete. (2000). Acil Sağlık Hizmetleri Yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4798&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 11.08.2025).
- 2) Majno, G. (1975). *The Healing Hand: Man and Wound in The Ancient World*. Cambridge: Harvard University Press.
- 3) Barber, M. (1994). *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 4) Ellis, H. (2020). Florence Nightingale: Creator of Modern Nursing and Public Health Pioneer. *J. Perioper Pract*, 30 (5): 145-146.
- 5) Place, R. J. (2015). The Strategic Genius of Jonathan Letterman. *Military Medicine*, 180 (3): 259-262.
- 6) Kerr, M. L. N. (2010). Perambulating Fever Nests of Our London Streets: Cabs, Omnibuses, Ambulances, and Other "Pest-Vehicles" in the Victorian Metropolis. *Journal of British Studies*, 49 (2): 283-310.
- 7) Martin, T. (2006). *Aeromedical Transportation: A Clinical Guide (2nd Edition)*. London: Ashgate Publishing.
- 8) Shaw, J. J. S. (1936). The Hospital Ship 1608-1740. *Mariner's Mirror*, (22): 422-426.
- 9) Black, N. (2009). The Extraordinary Tale of Dartford, The Hospital Town. *J. R. Soc. Med.* 102 (12): 522-529.
- 10) Sternbach, G. (1995). Bellevue Hospital. *Journal of Emergency Medicine*.
- 11) Zink, B. J. (2006). *Anyone, Anything, Anytime: A History of Emergency Medicine*. Philadelphia: Mosby Elsevier.
- 12) Web Archive. (2007). 999 Celebrates its 70th. birthday <https://web.archive.org/web/20090114072201/http://www.btplc.com/News/Articles/ShowArticle.cfm?ArticleID=6e55cb12-8c0c-417f-b68c-6a7f62b1d8c8> (Erişim Tarihi: 09.09.2025).
- 13) Erbay, H. (2017). Türkiye'de Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetlerinin Numarası Niçin 112?. *Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 7 (1): 28-32.
- 14) Karcioğlu, Ö. (2020). Ülkemizde Acil Tıp: 26 Yılın Özeti. *Journal of ADEM (JADEM)*, 1 (1): 19-31.
- 15) Ünsal, İ., & Ekici-Ünsal, D. (2021). Hava Ambulans Sisteminin Türkiye' deki Gelişimi. *Havacılık ve Uzay Çalışmaları Dergisi*, 2 (1): 47-69.
- 16) Sağlık Bakanlığı. (2023). Helikopter Uçak. <https://acilafet.saglik.gov.tr/TR-78201/helikopter-ambulans.html> (Erişim Tarihi: 24.08.2025).
- 17) T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). Uçak Ambulans. <https://acilafet.saglik.gov.tr/TR-78200/ucak-ambulans.html> (Erişim Tarihi: 30.08.2025).
- 18) T.C. Sağlık Bakanlığı. (2015). 1-7 Aralık Acil Sağlık Hizmetleri. <https://www.saglik.gov.tr/TR,1755/1-7-aralikpacil-saglik-hizmetleri-haftasi.html> (Erişim Tarihi: 04.09.2025).
- 19) T.C. Sağlık Bakanlığı. (2004). *Afetlerde Sağlık Organizasyonu Projesi*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.
- 20) T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023). Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi Birimi (UMKE). <https://ashgmafetacildb.saglik.gov.tr/TR-80255/ulusal-medikal-kurtarma-ekibi-birimi-umke.html> (Erişim Tarihi: 10.09.2025).
- 21) T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi Birimi (UMKE): Yurt Dışı Operasyonlar. <https://ashgmafetacildb.saglik.gov.tr/TR-81232/yurt-disi-operasyonlar.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2025).
- 22) T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). UMKE, DSÖ'nün "Acil Medikal Ekipleri Verifikasyonu" Sürecini Başarıyla Tamamlayarak EMT Tip 2 Standartlarına Kabul Edildi. <https://acilafet.saglik.gov.tr/TR-71581/umke-dsonun-quotacil-medikal-ekipleri-verifikasyonuquot-surecin-i-basariyla-tamamlayarak-emt-tip-2-standartlarina-k-abul-edildi.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2025).
- 23) T.C. Sağlık Bakanlığı. (2004). Sağlık İstatistikleri Yılı 2023. <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/50500/0/siy202307032025pdf.pdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2025).